

A BIZTOSÍTÁS ESZMÉJE A BEVERIDGE TERVEZETBEN

Amikor a kötelező társadalombiztosítás korszerű gondolata a nyolcvanas évek elején a Német Birodalomban megjelent, hogy közjogi alapon új lendületet adjon a középkori munkássegélyző, különösen bányászsegélyző egyesületekből kisarjadt mozgalomnak, az uralmon lévő Bismarck-rendszer a felvetett gondolat szociálpolitikai értékét elsősorban a kor szabadság-ideológiája szempontjából mérlegelte. Bismarck az érdekelt együttműködését tartotta a társadalombiztosítás lényegének. Ettől az együttműködéstől olyan eredményeket várt, amelyek a munkaviszonyba való állami beavatkozás mellőzését lehetővé teszik; végeredményben tehát ezekben az eredményekben a közszabadságok védelmének fontos eszközét látta. Tudott dolog ugyanis, hogy a vaskancellár elzárkózott a szerződési szabadság elvének bármilyen fontos okból való megsértésétől, s emiatt következetesen elzárkózott minden olyan ügynevezett „törvényes” munkásvédelmi intézkedéstől, amelynek lényege a munkaviszonyok világában a gyöngébb fél: a munkavállaló javára érvényesített állami beavatkozás. A kancellár ezt a beavatkozást elkerülhetőnek látta abban az esetben, ha az érdekelt társadalmi rétegek maguk tudnak gondoskodni mindazoknak a szociális hátrányoknak kiküszöböléséről és e hátrányok okozta károk jóvátételéről, amelyeknek eredete a munkaviszonyban érdekelt felek erejének egyenlőtlenségére vezethető vissza. Az akkori német kormányzatnak ebből az alapvető gondolatából következik, hogy az említett gondolatban gyökerező félévszázados kontinentális társadalombiztosítási politika a társadalombiztosítás intézményét mindeztől tartós vagy átmeneti keresetnélküliség okozta bajok megoldásánál: szolgálatába állította és szerkezetét úgy építette fel, hogy az – a szabad társadalomgazdasági rend elvi és politikai szerkezetének lényeges érintése nélkül – lehető tökéletesen alkalmazkodjék a munka gazdasági ellenértékének: a munkakeresménynek, a munkabér-

nek természetéhez. Így jött létre és így maradt fenn napjainkig a társadalombiztosítás, mint a munkabér intézményes kiegészítése, helyesebben mint az említett kiegészítést szolgáló sajátos szociálpolitikai berendezkedés, amely a keresethiány kártalanítása útján a fennállott szabad társadalomgazdasági rend biztonságát és zökkenőmentes fejlődését szolgálta. A társadalombiztosítás tehát szilárdan épült be a liberális gazdasági rend szerkezetébe s alkalmasnak látszott arra, hogy ennek a szerkezetnek mechanizmusa számára kielégítő szociális olajozást nyújtson.

Ezen az alapvető elrendezésen az utolsó hatvan év politikai mozgalmi nem sokat változtattak. A világ népei lényegében a társadalombiztosításnak ezt a fogalmazását ismerték meg és tették magukévá. Nem változtatott az alapszerkezeten még a Szovjet sem, amely pedig civilizációnk jogintézményeit csak jelentős és gyökeres változtatásokkal, sőt legtöbb esetben súlyos eltorzításokkal állította politikai céljainak szolgálatába. Igaz ugyan, hogy a Szovjet a szociális teherviselés alól a munkavállalókat teljesen mentesítette, de nem szakította el a társadalombiztosítást a munkaviszonytól s ezzel lényegében fenntartotta annak a gondolatnak érvényét, amelynek jegyében a modern társadalombiztosítás született. Nem változtatott a társadalombiztosítás alapvető sajátosságainak lényegén a két európai jobboldali forradalom sem. Mindkettő inkább arra törekedett, hogy a társadalombiztosításnál?: demokratikus önkormányzati szervezetét alakítsa át oly módon, hogy ez a szervezet a fasiszta, illetőleg nemzetiszocialista párt-társadalmi rendbe beleilleszkedjék. Így került az olasz, illetőleg a német társadalombiztosítás kizárólag strukturális szempontból összefüggésbe a munka alkotmányára vonatkozó fasiszta, illetőleg nemzetiszocialista jogintézményekkel, anélkül, hogy a munkabérrel szemben jelentkező függősége megszünt volna.

Sir William Beveridge terve ezzel szemben gyökeres szakítást jelent az eredeti elrendezés alapelveivel. A terv a társadalombiztosítást elválasztja a munkaviszonytól, függetleníti a munkabértől s teleológiai vonatkozásban is újszerű beállítást tartalmaz, mert a társadalombiztosítás célját nem a fennálló társadalomgazdasági rend működésének védelmében, hanem az általános közjólét bizonyos elemi színvonalának megteremtésében, továbbá az angol családok és az angol nép hatékonyabb védelmében jelöli meg.

Beveridge tisztában van tervének rendkívüli, sőt – a szociális gondoskodás elvi vonatkozásaiban – bizvást forradalminak nevezhető jelentőségével. Ez a forradalom azonban – mint mondja – „brit” forradalom, vagyis lényegében reform, amely a jövő fejlődés feltételeit hivatott megteremteni.

A terv nemcsak társadalombiztosítási módszereket javasol az országos közjólét megteremtése érdekében, hanem közigazgatási, egészségpolitikai és kulturális intézkedéseket is kívánatosaknak tart. Ezek a különböző módszerek azonban egymást átkarolva, egymást kiegészítve kívánják a végső célt: a társadalmi biztonságot szolgálni. A cél helyes kijelölésének, a megfelelő módszer alkalmazásának, s a szociálpolitikai apparátus ellenőrzésének feladatát központi kormányhatóság: a szociális biztonság (social security) felállítandó minisztériuma látná el, amelynek hatáskörét a meglévő minisztériumok hatásköréből kellene kihalászni. *A terv alapszövedékét egy óriási méretű népbiztosítás adná meg*, amely kiterjedne minden brit alattvalóra, nemre, foglalkozásra, életkorra és – jórészt – keresetre tekintet nélkül. Ennek a népbiztosításnak keretében történne a gondoskodás az állampolgárokat megillető minimális életszínvonal fenntartásáról, a biztosítottaknak bármi címen történő keresetnélkülisége esetén. E keretben gondoskodnának a biztosítottakról betegség, baleset, munkahiány, rokkantság, öregség, az asszonyoknál özvegyesség, elválás esetén s intézkedés történne arról is, hogy a biztosítás szolgáltatásaiban részesülők a gyermekeik után – azok megfelelő nevelése érdekében – számottevő összegű pótlékot kapjanak. Bizonyos, hogy a szolgáltatásoknak ez a rendkívül széleskörű és igen változatos rendszere sok olyan kérdést vet fel, illetőleg érint, amely alapos körültekintést és bölcs mérlegelést igényel. Így többek között felveti az orvosi társadalom legégetőbb problémáját: a magánygyakorlat és az ebből eredő jövedelem kétségessé válását, a polgári takarékoskodás sajátos és brit földön igen terebélyessé vált intézményeinek létjogosultságát, s főképpen azt a kérdést, vajjon a terv valóra válása esetében milyen mértékben lehetne Angliában a kispolgári rend megizmosodásának, felemelkedésének a tőkeképzé-

sen alapuló lehetőségével számolni. A *Beveridge*-terv körültekintő gondossággal veti fel ezeket a kérdéseket, s igyekszik azokra minden vonatkozásban elfogadható – ha nem is teljesen megnyugtató – válaszokat adni.

A népbiztosítás természetéből következik, hogy a gondoskodás szakít a legismertebb társadalombiztosítási rendszereknek eddig érintetlenül vagy legalábbis lényegükben érintetlenül érvényesített azzal az alapfíkciónal, hogy a biztosítás nyújtotta védelem csak a munkában alkalmazottakra terjedhet ki, mert ezek az önálló személyekkel szemben társadalompolitikai szempontból hátrányosabb helyzetben lévőknek tekintendők. A tervezet akár a munkaviszonyban, akár azon kívül álló állampolgárok részére az életszínvonalnak bizonyos legkisebb mértékét biztosítani akarja s ezzel eltávolodik attól a szoros szerves kapcsolattól, amely a társadalombiztosításnak eddig ismeretes rendszerei és a tőkés termelési rend alapintézményei között fennállott. A biztosítási kötelezettség szempontjából a munkavállalók, a munkaadók, az önálló személyek, sőt az eddig kizárólag csak családtagnak tekintett háziasszonyok egyaránt külön-külön jogalanyként jönnek tekintetbe.

A *Beveridge*-terv szerint a biztosítási szolgáltatásokat minden biztosított részére egyenlő mértékű járulékfizetés ellenében *egyenlő mértékben kell nyújtani*. Ez a mérték független lenne a biztosított javadalmazásától, s összegét a járadékbiztosításban csak a biztosítási idő befolyásolná. A biztosításnak – *Beveridge* terve szerint – nem az lenne a célja, hogy a keresetnélküliség tartamára a kiesett jövedelemmel egyenlő vagy azt megközelítő ellátást adjon, hanem az, hogy a *létminimumot fenntartsa*. Ezzel elérni véli a terv a legkedvezőbb munkapiacpolitikai hatást is, mert felteszi, hogy a létminimum színvonalán álló ellátás megszerzésének lehetősége a biztosítottakat a termelő munka abbahagyására nem fogja olyan mértékben csábítani, mint az említett mértéket meghaladó szolgáltatások élvezésének vágya, amelyet Angliában nem ok nélkül hívnak „járadékbetegségnek”. A mindenkinek egyenlő mértékben járó, viszonylag alacsony színvonalú járadékok adása lényegében *intézményesített alulbiztosítást* jelent, aminek a nemzeti munkakedv fenntartása céljából *Beveridge* óriási jelentőséget tulajdonít. Elgondolása szerint ugyanis az alacsony járadékot élvező személy továbbra is arra törekednék, hogy jövedelmét munkával egészítse ki. Ennek a törekvésnek viszont a közösség szempontjából az lenne a következménye, hogy jelentékeny munkabíró tömegek nem kapcsolódnának ki a nemzeti termelésből. Ez – felfogása szerint – különösen azért lenne fontos Angliában, mert az angol társadalomban a kereső és a járadékos

elemek aránya a nemzeti munka szempontjából nem kedvező, s bizvást lehet a dolgozó társadalom elöregedéséről beszélni.

Bizonyosra veszi a terv készítője, hogy a létminimum színvonalán mozgó szolgáltatások az angol dolgozó társadalom polgárosultabb rétegeit *nem* elégitik majd ki, s ezért nagy tömegek fognak az új népbiztosítási szolgáltatások kiegészítésére törekedni. Ettől a törekvéstől Beveridge az önkéntes többletbiztosítás iránt való nagyobb érdeklődést várja, amit a magánvállalkozások körében óhajtana – az angol gazdasági szellem kívánalmainak megfelelően – kielégíteni. Ez a törekvés alkalmasnak látszik arra, hogy a szociális biztosítás, helyesebben a járadékbiztosítás eddigi tökélező jelentőségét némileg pótolja s elviselhetővé tegye annak az óriási hitelforrásnak kiapadását, amelyből eddigelé az angol ipar jelentékeny mértékben táplálkozott.

A Beveridge-féle terv szerint ugyanis az új népbiztosítás a járadékszolgáltatások fedezetére tőkét nem gyűjtene, hanem a szolgáltatások költségét az ú. n. felosztó-kirovó rendszer alapján teremtené elő. Elvi álláspontjának magyarázatául az a feltevés szolgál, hogy a széles tömegek mérsékelt színvonalon történő öregségi és rokkantsági, illetőleg más, huzamos időre szóló ellátása örökéletű biztosítás lenne, amelynek terjedelme csak a lakosság számának növekedése arányában bővülne, s amely mögött lényegében az angol államkincstár vállalná óriási anyagi erejével a szolgáltatás folytonosságáért, zavartalanságáért a garanciát. Bár ilyen széleskörű szociális biztosítás bevezetése esetén biztosítási elméleti szempontból el lehet fogadni a díjtartalékgyűjtés mellőzését, a tőkefedezeti rendszerrel felhagyás hitelpolitikai vonalon súlyos megpróbáltatásokkal fenyegeti a közgazdaságot. Ezt a megpróbáltatást nem látja szívesen sem a kormány, sem a konzervatív közvélemény, s ebben kereshető egyik fő oka annak a bírálatnak, amely a tervvel szemben a kormány és a konzervatív párt irányából jelentkezett és amely közrehatott abban, hogy a parlament a tervet alapelveiben elfogadta ugyan, de kivitelét későbbi időkre halasztotta. Beveridge nem titkolja a hitelpolitikai vonalon jelentkező veszedelem fontosságát, s annak ellensúlyozásaként rámutat a terv bevezetése esetén jelentkező fogyasztáspolitikai hatásokra, amelyek lehetővé tennék a termelés zavartalan fejlődését. A szociális biztosítási szolgáltatásoknak a társadalom egészére való kiterjesztése ugyanis állandó fogyasztóképességet biztosítana úgyszólván mindenki számára, ami a legbiztosabb alapja lenne az angol ipar termelvényei iránt való érdeklődésnek és felvevőképességnek. Ebben a körülményben a termelés némi kárpótlást találhatna a hitelpolitikai vonalon fenyegető hátrányokért.

A járadékbiztosítás kérdéseinek érintése után nem mehetünk el szóltanul a betegségi biztosítás problémái mellett sem, amely a népbiztosítási rendszerben inkább egészségügyi népgondozássá alakulna át. Ennek a népgondozásnak fenntartása úgyszólván teljesen igénybevenné és elfoglalná a brit orvosi kart, valamint az állam összes gyógy- és közegészségügyi intézményeit, akik, illetőleg amelyek a gondozás és egészségügyi ellátás szükségének teljes tartama alatt ellátnák a biztosítás körébe tartozókat. A gondolat szerint tehát a betegségi gondoskodásnak *nem lenne semmijeie időbeli határa*. A gondoskodás tartamának első részében az ellátást igénylőnek joga lenne arra, hogy gyógyítása céljából a személyes szabadság elvének széleskörű alkalmazásával maga kereshesse meg a neki tetsző orvost vagy gyógyintézetet, tartósabbá vált betegség, illetőleg huzamos gyógykezelés szüksége esetében azonban már alá kellene vetnie magát bizonyos kényszerellátási, illetőleg kezelési rendelkezéseknek.

A nagy tömegeket magában foglaló népbiztosítási rendszer költségeit az állam, a biztosítottak és a munkaadók viselnék. Az elsőrendű teherviselő az állam lenne, amely a költségek túlnyomó részét a jövedelemadó pótlékolásából származó külön bevételéből fedezné. A munkaviszonyban álló biztosítottak kockázatát fedező járulékok terhének nagyobb része a biztosítottakat, kisebbik része a munkaadókat terhelné. Nem kétséges, hogy az állami hozzájárulásnak kiemelkedő szerepe jelentékenyen emelné az angol társadalom adóterheit, ami végső elemzésben azt jelentené, hogy a közhatalom a jövedelemelosztás arányosabbá tétele érdekében a nagyobb jövedelmű állampolgárokra nagyobb megterhelést hárítana. A magas adóztatás a Smith Ádám hagyományain kivirágzott angol közgazdaság előtt nyilván nem lesz rokonszenves. Ennek ellensúlyozására Beveridge a társadalmi biztonság közgazdasági jelentőségét hangsúlyozza ki, amely kétségtelenül alkalmas arra, hogy a nagyobb jövedelmű állampolgárok érdekeinek megóvása szempontjából kielégítő ellenértékként szerepeljen.

Beveridge tipikusan brit elgondolásnak tartja tervét s helyeselnünk kell ezt a megállapítást nemcsak azért, mert az evolúció tipikusan brit eszméjét szolgálja, hanem azért is, mert a társadalombiztosítás fennálló rendszere talán sehol sem szorult rá annyira a gyökeres változtatásra, mint Nagy-Britanniában. A fennálló társadalombiztosítási rendszer teljesen elmerült, elsekélyesedett a politika és az üzlet mocsaras vizeiben s nem tudott a közvélemény szemében olyan fontosságra szert tenni, mint aminőt a középeurópai társadalombiztosítás elért. A társadalom háborús erőfeszítései, a hadiipari termelés megfeszített fokozása, a szövetséges

Szovjet részéről hallható szociálpolitikai szirénhangok egyaránt gondolkodóba ejtették a brit szociálpolitika képviselőit, akik sorából a legkiemelkedőbb jelentőségű férfiú a fentiekben érintett és a Szemle más helyén részletesebben is ismertetett tervvel lepte meg a világot. Ez a meglepetés azonban feltehetően nem lesz egyedülálló. A nagy háborúk idején mindig jelentkeznek gondolatok, amelyeknek célja a nélkülöző, sok megpróbáltatásnak kitett emberiség boldogítása legalább is a jövő terveiben. Az első világháború alatt ugyancsak jelentkeztek több oldalról tervek, amelyek a munkásjólét biztosítását nemzeti keretekben, sőt azokon *túl*: nemzetközi fórumok útján is intézményessé tenni kívánták. Emlékszünk a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet megalakítását megelőző mozgalmakra, amelyek alapeszméjében a háborús világ minden harcoló társadalma egyetértett. Az annakidején felvetett gondo-

latok kölcsönösen rokonszenves visszhangra találtak mindkét oldalon. Nem lehetetlen, hogy a Beveridge-tervel kapcsolatban is meg fog ismétlődni ez a jelenség, s a társadalombiztosítási politika az említett kezdeményezés nyomán vagy azzal kapcsolatban Németországból, illetőleg a vele szövetséges államokból is fog majd kapni olyan erőteljes újabb indítékokat, amelyek a szociálpolitika ügyét lendületesen viszik előre. Különös várakozással tekintünk ebben a vonatkozásban a Német-Birodalom felé, amely a szociális biztosítás ideológiájának, politikájának és gyakorlatának kitermelésében, illetőleg kialakításában minden népek mestere volt és amelynek kiváló szakemberei olyan biztosan vezették át a szociális biztosítás hajóját az első világháború, az infláció és a 30-as évek gazdasági válságának viharain.

Mihálffy Antal